

Olga Velichko

Uniwersytet Jagielloński

Prawa człowieka. Ukraina**Prawa człowieka. Definicja, historia, podział**

Idea, że ludzie mają niezbywalne prawa, jest zakorzeniona w wielu kulturach od starożytności. Liczne przykłady władców i najważniejsze zbiory praw w historii ludzkości pokazują nam, że wartości zawarte w prawach człowieka istnieją od dawna oraz są odpowiedzią na potrzeby ludzi na świecie, w tym potrzebę sprawiedliwości. Wszystkie społeczeństwa mają własne ideały i systemy zabezpieczenia sprawiedliwości, zarówno normy ustne, jak i pisane, chociaż nie wszystkie z tych tradycji przetrwały do dziś.

W najprostszym ujęciu, prawa człowieka są podstawowymi prawami oraz wolnościami, które ludzie otrzymują, dlatego że są istotami ludzkimi. Amnesty International, międzynarodowa organizacja pozarządowa, która skupia ponad 7 milionów ludzi i której celem jest zapobieganie naruszeń praw człowieka poprzez wszelkiego rodzaju pokojowe akcje obywatelskie (What are human rights? 2017: 1), definiuje je jako podstawowe prawa oraz swobody, które są przyznawane wszystkim ludziom, bez względu na narodowość, płeć, pochodzenie narodowe lub etniczne, rasę, religię, język lub inny status (What are human rights? 2017: 2). Prawa człowieka obejmują prawa obywatelskie oraz polityczne, takie jak prawo do życia, wolność oraz wolność słowa; prawa społeczne, kulturalne oraz gospodarcze, w tym prawo do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, prawo do wyżywienia i prawo do edukacji.

Trudno jest znaleźć jednolitą definicję „praw człowieka” w dyskursie prawniczym. Ogólnie można stwierdzić, że pod pojęciem „prawa człowieka” rozumie się pewne swobody (np. wolność wypowiedzi) oraz przywileje (np. do korzystania z praw wyborczych), które muszą spełniać następujące warunki, wykazując, że:

- są uniwersalne, tzn. należą do wszystkich, bez względu na rasę, orientację seksualną, narodowość, płeć, pochodzenie etniczne czy właściwości fizyczne;
- są wrodzone, ponieważ ludzie urodzili się już z prawami człowieka;

są niezbywalne, czyli takie, z których nie można zrezygnować lub ich stracić. Żadna osoba, korporacja, organizacja, a nawet rząd nie może pozbawić człowieka przysługujących mu praw;

- są niezbędne, są ważne dla wolności, sprawiedliwości oraz pokoju;
- są nienaruszalne (Piechowiak 1999: 23).

Cechy te nie chronią, niestety, praw człowieka przed naruszeniami. Są one niezbywalne, ale nie są nietykalne. Naruszenie praw może uniemożliwić ludziom korzystanie z przysługujących im praw, ale fakt ten nie może przerwać ich istnienia.

Nie istnieje uniwersalny traktat lub akt międzynarodowy, który wymieniłby wszystkie prawa człowieka. Istnieje za to pewne uporządkowanie praw człowieka, chociażby funkcję tę spełnia podział na generacje (Jabłoński, Urczyk, Gutierrez 2015: 34). Ten podział nie ma charakteru prawnego, ale pojęcie „generacja” sugeruje, że chodzi o kolejności powstania praw człowieka, towarzyszy temu domniemanie o ich charakterze, zawartości materialnej.

Pierwsza generacja praw człowieka to prawa polityczne oraz obywatelskie. Dotyczą one sprecyzowanych, konkretnie określonych wymaganych od państw sposobów postępowania. Przykładami mogą być prawo do życia, wolności od tortur lub okrutnego, nieludzkiego, poniżającego traktowania lub karanía (Jabłoński, Urczyk, Gutierrez 2015: 35), prawo do sprawiedliwego procesu sądowego, prawo do prywatności, wolności myśli, sumienia i wyznania, prawo do swobodnego wyrażania opinii. Na państwa są nałożone obowiązki określające konkretne pożądane rezultaty wymaganego od nich zachowania. Ta generacja praw pojawiła się po rewolucji liberalnej w filozofii w XVII–XIX wieku (Wyrzykowski 2013: 22).

Druga generacja praw człowieka obejmuje prawa gospodarcze, kulturalne, socjalne. Te prawa dotyczą zabezpieczeń natury społecznej oraz ekonomicznej („pozytywne” zobowiązanie państw) (Jabłoński, Urczyk, Gutierrez 2015: 34). Przykładami tych praw są: prawo do pracy, zabezpieczenia społecznego, prawo do nauki, prawo do udziału w życiu kulturalnym. Druga generacja praw jest pochodną aktywnych ruchów o charakterze robotniczym drugiej połowy XIX wieku. Ich działania przyczyniły się do sformułowania obowiązku państwa do podjęcia kroków, z wykorzystaniem dostępnych mu środków, w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji tych praw (Wyrzykowski 2013: 22).

Trzecia generacja praw jest najmłodsza. Są to prawa, które przysługują nie tyle jednostkom, ale grupom – prawa kolektywne. Przykładami są prawo do pokoju, prawo do czystego środowiska naturalnego. Warto zaznaczyć, że ze względu na charakter praw trzeciej generacji, ani prawo międzynarodowe, ani porządki krajowe, długo nie przewidywały wdrażania mechanizmów kontrolnych ich przestrzegania. Dopiero w 2010 roku poświadczały takie rozumienie rozstrzygnięcia Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów, w których stwierdzono naruszenie prawa do rozwoju grupy (Legal protection of human rights 2017: 2).

Ochrona praw człowieka

Idea ochrony praw człowieka przed nadużyciami władzy przez prawo zaczęła zyskiwać powszechne poparcie w XX wieku, zwłaszcza po utworzeniu Ligi Narodów

i Międzynarodowej Organizacji Pracy (Antonovych 2000: 34) oraz dzięki pracy tych instytucji. Próby usystematyzowania tych praw na piśmie poprzedzały ustanowienie współczesnych traktatów dotyczących praw człowieka. Jednak dopiero wydarzenia II wojny światowej tak naprawdę pozwoliły wyartykułować żądanie gwarancji dla praw człowieka na arenę międzynarodową. Okrucieństwa popełnione podczas tej wojny, łącznie z Holokaustem i masowymi zbrodniami wojennymi, doprowadziły do powstania kolejnego zbioru prawa międzynarodowego, a przede wszystkim do stworzenia praw człowieka, które są nam obecnie znane.

Karta Narodów Zjednoczonych, podpisana 26 czerwca 1945 r., odzwierciedla to dążenie. Mówi ona, że głównym zadaniem ONZ jest „uchronić przyszłe pokolenia od klęski wojny” oraz że Narody Zjednoczone „ponownie potwierdzają wiarę w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość osoby ludzkiej, równości mężczyzn i kobiet” (Antonovych 2000: 48).

Przełomowe znaczenie dla międzynarodowej ochrony praw człowieka miała Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (Universal Declaration... 2018: 2), która jest fundamentem międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1948 roku (Universal Declaration... 2018: 2). Ta data obchodzona jest co roku jako Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka. 30 artykułów deklaracji ustanawia prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, społeczne oraz kulturalne wszystkich ludzi. Jest to wizja ludzkiej godności, która przekracza polityczne granice, wymagając od rządów przestrzegania podstawowych praw człowieka.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka gwarantuje:

- prawo do równości;
- wolność od dyskryminacji;
- prawo do życia, wolności oraz bezpieczeństwa osobistego;
- wolność od niewolnictwa;
- wolność od tortur i nadużyć, które pogarszają ludzką godność;
- prawo do uznania osobowości prawnej osoby wobec prawa;
- prawo do równości wobec prawa;
- prawo do procesu sądowego prowadzonego przez właściwy sąd;
- wolność od arbitralnego aresztowania i wygnania;
- prawo do uczciwego wysłuchania publicznego;
- prawo do domniemania niewinności (uważania za niewinnego, dopóki wina nie zostanie udowodniona);
- wolność od ingerencji w prywatność, rodzinę, sprawy wewnętrzne i korespondencję
- prawo do swobodnego przemieszczania się w kraju i poza nim;
- prawo do azylu w innych krajach w celu ochrony przed prześladowaniem;
- prawo do obywatelstwa i wolność jego zmiany;
- prawo do małżeństwa i rodziny;
- prawo do posiadania własności;
- wolność wiary i religii;
- wolność myśli i informacji;
- prawo do pokojowego zgromadzania się i stowarzyszania;

- prawo do udziału we władzy i wolnych wyborach;
- prawo do zabezpieczenia społecznego;
- prawo do wyboru pożądanej pracy i przystąpienia do związków zawodowych;
- prawo do odpoczynku;
- prawo do odpowiedniego standardu życia;
- prawo do edukacji;
- prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym społeczności;
- prawo do porządku publicznego, jasno wyrażone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jest najważniejszym globalnym instrumentem praw człowieka. Chociaż nie była ona prawnie wiążąca, deklaracja służyła jako impuls do podjęcia licznych zobowiązań w zakresie praw człowieka, zarówno krajowych, regionalnych, jak i międzynarodowych. Od tego czasu wiele kluczowych instrumentów gwarantujących ich zasady zostało opracowanych i uzgodnionych przez społeczność międzynarodową.

Warto zaznaczyć, że ostatecznie ochrona praw człowieka oraz ustalenia dotyczące ochrony tych praw zależą w dużej mierze od rozwoju mechanizmów na poziomie krajowym. Prawo, polityka, procedury oraz mechanizmy istniejące na poziomie krajowym są kluczem do korzystania z praw człowieka w każdym państwie. Jest zatem bardzo ważne, aby komponent praw człowieka krajowych systemów konstytucyjnych oraz prawnych spełniał standardy praw człowieka oraz zapewniał sankcje za łamanie tych praw. Normy krajowe mają bardziej bezpośredni wpływ, a procedury krajowe są bardziej dostępne niż procedury na poziomie regionalnym i międzynarodowym. Obowiązkiem państwa jest więc poszanowanie, ochrona oraz wykonywanie praw człowieka, co jest podstawowym narzędziem ich ochrony. Odpowiedzialność trybunałów regionalnych lub międzynarodowych jest narzędziem drugorzędym, które wchodzi w grę, głównie wtedy, gdy państwo celowo lub konsekwentnie narusza prawa człowieka (Wyrzykowski 2013: 25).

Oprócz Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka istnieją również inne pakti oraz konwencje w obronie praw człowieka. Przykładami są Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka uchwalone przez ONZ w 1966 roku (Universal Declaration... 2018: 2). Są to dwie umowy międzynarodowe: pakt praw obywatelskich i politycznych oraz pakt praw gospodarczych, socjalnych i kulturalnych (Amnesty International 2018).

Prawa człowieka zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela znalazły swoje odzwierciedlenie w innych aktach prawnych, bardziej wyspecjalizowanych (Universal Declaration... 2018: 4). Wśród nich warto wymienić Konwencję dotyczącą statusu uchodźców z 1951 roku; Konwencję o prawach politycznych kobiet z 1951 roku; Międzynarodową konwencję o eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z marca 1966, która głosi o nieistnieniu wyższości ras oraz wykazuje nienawiść rasową jako sprzeczną z przyjętym prawem międzynarodowym. Są to także Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z 1975 roku; Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1979 roku, wskazująca na niebezpieczeństwa dyskryminacji politycznej oraz społecznej kobiet w życiu rodzinnym i małżeńskim; Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur

oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania oraz karania z 10 grudnia 1984 roku; Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci z 15 grudnia 1989 roku; Konwencja o prawach dziecka określająca sytuację dzieci w państwie, rodzinie oraz wskazująca na problemy dotyczące np. wykorzystywania dzieci przez pracodawcę lub handel dziećmi w krajach słabo rozwiniętych, ustanowiona w 1989 roku; Konwencja o ochronie pracowników migrujących i członków ich rodzin z 1990 roku; Deklaracja w sprawie osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych podpisana w 1992 roku; Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7 marca 1996 roku; Protokół dodatkowy do konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 10 grudnia 1999 roku.

Zapewnienie przestrzegania praw człowieka jest bardzo ważnym aspektem funkcjonowania społeczeństwa. Na poziomie krajowym praca ta jest wykonywana przez sądy – gdy dokumenty dotyczące praw człowieka są ratyfikowane lub zawarte w przepisach krajowych – ale również, w zależności od sytuacji może to być biuro rzecznika praw człowieka, komisje parlamentarne itp. Głównymi organami kontrolnymi są komisje, komitety oraz sądy, które w całości składają się z niezależnych ekspertów. W tej działalności stosowane są następujące podstawowe mechanizmy: skargi, pozwy oraz procedury raportowania (Legal protection... 2006).

Obecnie trzy sądy są stałymi organami sprawującymi kontrolę nad przestrzeganiem praw człowieka na poziomie międzynarodowym: Europejski Trybunał Praw Człowieka, Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka oraz Afrykański Trybunał Praw Człowieka (Legal protection... 2006). Istnieje również Międzynarodowy Trybunał Karny (Legal protection... 2006), który zajmuje się zbrodniami przeciwko ludzkości, ludobójstwem i zbrodniami wojennymi, ale tylko pod warunkiem, że sądy krajowe nie chcą lub nie mogą badać tych zbrodni na szczeblu krajowym.

Jak wspomniano powyżej, prawa człowieka są nie zawsze przestrzegane z powodu braku odpowiednich mechanizmów ich egzekwowania. Często decyzja, czy zastosować się do otrzymanych zaleceń, pozostaje w gestii zainteresowanych władz. W wielu przypadkach rzeczywiste gwarancje praw jednostki lub grupy osób zależą od nacisków społeczności międzynarodowej i, w dużej mierze, od działalności organizacji pozarządowych.

Ukraina. Ochrona praw człowieka oraz ich naruszenie

Konstytucja Ukrainy, przyjęta 28 czerwca 1996 roku (Antonovych 2000: 34), zawiera rozdział drugi „Prawa, swobody oraz obowiązki człowieka, obywatela”, który jest zgodny z międzynarodowymi aktami prawnymi w zakresie ochrony praw człowieka. 42 artykuły wyznaczają prawa oraz obowiązki człowieka, obywatela Ukrainy, między innymi są to „prawo do życia” (s. 27), „prawo do rozwoju osobowości” (st. 23), „prawo do przedsiębiorczości” (s. 42), „prawo do bezpiecznego życia oraz zdrowego środowiska” (s. 57) i inne (Antonovych 2000: 34).

Według byłego ministra spraw zagranicznych Hennadija Udowenki, który był stałym przedstawicielem Ukrainy w Organizacji Narodów Zjednoczonych,

ukraińskie ustawodawstwo, przede wszystkim Konstytucja, jest jednym z najlepszych przykładów w świecie w zakresie zapewniania praw człowieka i wolności (Jak skuteczna jest Powszechna... 2008: 1). Można się z tym zgodzić, ponieważ poruszane tam aspekty praw człowieka mają charakter teoretyczny. W praktyce jednak sytuacja wygląda inaczej. Jednym z najbardziej gwałtownych naruszeń praw człowieka na Ukrainie są tortury, które są stosowane szczególnie wobec tymczasowo zatrzymanych, co potwierdzają działacze na rzecz praw człowieka. Nie było żadnych oficjalnych decyzji, które wykazałyby winę funkcjonariuszy organów ścigania za działania przeciwko więźniom w tymczasowych aresztach (Jak skuteczna jest Powszechna... 2008: 3).

Według Centrum Wolności Obywatelskich na Ukrainie, prawo do sprawiedliwego procesu sądowego nie jest realizowane. Kluczową kwestią jest wysoki poziom korupcji oraz, co za tym idzie, brak bezpieczeństwa wszystkich innych praw człowieka na szczeblu krajowym. Centrum zaznacza, że w celu naprawy systemu sądowego, konieczne jest zapewnienie jego niezależności od innych gałęzi władzy oraz kontroli nad uczciwością sędziów (Jak skuteczna jest Powszechna... 2008: 1).

Na Ukrainie negatywny wpływ globalnego kryzysu jest pogłębiony przez ciągłą niestabilność polityczną. Ale walka o prawa oraz wolności człowieka musi być realizowana zawsze, pomimo wszelkich trudności: czy chodzi o nielegalnie aresztowanego dziennikarza, biedną rodzinę, czy ukraińskich marynarzy, którzy zostali schwytani przez piratów.

W związku z odsunięciem w czasie podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską przez ówczesnego prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowicza, 21 listopada 2013 roku odbyły się protesty zwolenników integracji z UE i jako skutek – Rewolucja Godności. Krótco potem, po usunięciu Janukowicza ze stanowiska prezydenta Ukrainy oraz po jego ucieczce do Rosji, wybuchł zbrojny konflikt rosyjsko-ukraiński w Donbasie, a Półwysep Krymski został zaanektowany przez Rosję.

Według obserwatorów rosyjska agresja zbrojna na terenie Ukrainy jest szczególnie dotkliwa dla ochrony szeregu praw człowieka. Jest to prawo do życia, do wolności myśli oraz głoszenia poglądów, do wolności od tortur, swobody poruszania się. Według danych Radia Svoboda około 10 tysięcy osób zginęło podczas wojny w Donbasie, lwią część z nich stanowi ludność cywilna. Nie można dokładnie powiedzieć, ile tysięcy osób zostało poddanych torturom i złemu traktowaniu (Prawa człowieka na Ukrainie... 2017). Według ONZ, od początku konfliktu na wschodzie Ukrainy liczba cywilnych i wojskowych ofiar konfliktu, który rozpoczął się w kwietniu 2014 roku oraz przerósł w wojnę, wyniosła 9758 osób, a 22 779 osób zostało rannych (Prawa człowieka na Ukrainie... 2017). Na okupowanym przez Rosję Krymie powtarzają się przypadki nagłych zaginięć ludzi, w które zaangażowane są władze rosyjskie. Ważne, aby pamiętać, że Federacja Rosyjska jest odpowiedzialna za wszystkie te naruszenia, ponieważ sprawuje faktyczną kontrolę nad Krymem oraz „ludowymi republikami” na wschodzie Ukrainy.

Według raportu Human Rights Watch 2017, pomimo starań międzynarodowych oraz krajowych utrzymuje się zaostrzona sytuacja na wschodzie Ukrainy. Części regionów Doniecka oraz Ługańska znajdują się pod rzeczywistą kontrolą wspieraną przez Rosję bojowników. Międzynarodowe prawo humanitarne

zostało wielokrotnie naruszone. Według organizacji humanitarnych od jesieni 2015 r. ponad 5 milionów osób potrzebowało pomocy, z czego 3 miliony należy do grupy najbardziej zagrożonych (Roth 2017: 5).

Na Krymie rosyjskie władze prześladują proukraińskich działaczy oraz Tatarów za pokojowy opór przeciw okupacji półwyspu. Faktycznie sankcjonowane przez Rosję władze samozwańczych republik ludowych Doniecka oraz Ługańska kontynuują praktykę arbitralnych zatrzymań oraz „wymuszonych zaginięć”, przetrzymując cywili w areszcie przez tygodnie, bez jakiegokolwiek kontaktu z prawnikiem, krewnymi oraz światem zewnętrznym. Lokalne służby bezpieczeństwa działają w warunkach permisywności, a przy braku legalności więźniowie są wyjątkowo zagrożeni.

Można wskazać wiele przykładów łamania podstawowych praw człowieka w trakcie okupacji Półwyspu Krymskiego oraz wojny w Donbasie. W maju 2017 r. trybunał wojskowy w Doniecku skazał naukowca o proukraińskich poglądach Igora Kozłowskiego na dwa lata i osiem miesięcy więzienia za sfinansowany przypadek przechowywania broni. Okoliczności zatrzymania Kozłowskiego, jego przedłużające się przetrzymywanie w całkowitej izolacji oraz użycie wyraźnie spreparowanego oskarżenia wskazywały na istnienie motywów politycznych w sprawie (Roth 2017: 5).

W czerwcu 2017 r. w Doniecku miejscowi funkcjonariusze bezpieczeństwa arbitralnie zatrzymali oraz brutalnie porwali proukraińskiego blogera Stanisława Aseewa, który regularnie pisał do Radia Swoboda i który wciąż przebywa w areszcie, gdzie ogłosił strajk głodowy (Prawa człowieka na Ukrainie... 2017).

Wątpliwości budzi nierozwiązana sprawa morderstwa znanego dziennikarza Pawła Szeremeta. 20 lipca 2016 r., około godziny 7.45, wybuchł samochód, którego kierowcą był znany ukraiński, białoruski i rosyjski dziennikarz, mieszkający w Kijowie przez ostatnich pięć lat (Prawa człowieka na Ukrainie... 2017). Pawło Szeremet, był przeciwnikiem reżimu prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenki oraz rosyjskiej władzy Kremla, co wyraził, emigrując najpierw z Białorusi, a potem z Rosji. Mieszkając w Kijowie, dziennikarz aktywnie wspierał proukraińską opozycję w kwestii wojny w Donbasie. Sprawa ta w czasie pisania artykułu nie jest rozwiązana, ale jej charakter ewidentnie wskazuje na motyw polityczny.

Okupowany Krym oraz naruszenie praw człowieka na półwyspie

W sytuacji krytycznej pozostają prawa człowieka na Krymie od początku okupacji rosyjskiej półwyspu w 2014 roku. Rosyjski rząd stłumił wszelkie przejawy krytyki publicznej polityki Rosji w stosunku do Krymu oraz wszelkie głosy przeciwników okupacji. Większość niezależnych dziennikarzy oraz obrońców praw człowieka została zmuszona do opuszczenia półwyspu, a kilku pozostałych pozostaje pod ciągłą presją ze strony władz rosyjskich.

Według grupy krymskiej praw człowieka, od 2013 do 2016 r. liczba uczniów w klasach z nauczaniem w języku ukraińskim spadła z 13 589 do 371. Proukraińscy aktywiści znajdują się pod presją lokalnych organów ścigania, które „zalecały” nieprowadzenie nawet pokojowych wydarzeń kulturalnych i politycznych (Co Ukraińcy myślą... 2016).

Ze względu na proukraińskie poglądy wielu Tatarów krymskich jest ściganych z powodu bezpodstawnych oskarżeń o separatyzm i przestępstwa związane z terroryzmem. Tatarzy krymscy, którzy udają się na spokojne samotne pikiety, protestując przeciwko zatrzymaniom i sprawom karnym, również podlegają zatrzymaniom lub/oraz grzywnom.

Istnieje cała lista spraw, nagłośnionych oraz nieznanymi opinii publicznej, wykazujących naruszenia praw człowieka na Krymie.

11 września 2016 r. rosyjski sąd na Krymie, po niesprawiedliwym procesie, skazał słynnego lidera krymskotatarskiego Akhmeta Chiygoza na osiem lat pozbawienia wolności za organizowanie masowych zamieszek. Jest on zastępcą przewodniczącego Mejlis, najwyższego organu wykonawczego tatarów krymskich. W tym samym czasie oraz za podobne zarzuty na dwa lata więzienia został skazany inny wiceprezes Mejlisu Ilmi Umerow. W 2016 r. Sąd Najwyższy Rosji uznał krymski Mejlis za „organizację ekstremistyczną”, a jego działalność została zakazana. 25 października, po rosyjsko-tureckich rozmowach, władze rosyjskie przekazały Chiygoza oraz Umerovowa Turcji. 27 października 2017 r. mężczyźni przybyli do Kijowa. W Turcji byli więźniowie przeszli badania lekarskie pod kątem stosowanych wobec nich tortur. Po uwolnieniu Chiygoza oraz Umerowa, rosyjskie władze zakazały im wjazdu na Krym (Roth 2017: 10).

Sprawa ta miała również konsekwencje dla innych osób. W sierpniu 2016 r. w Symferopolu 76-letni Server Karametow został skazany na dziesięć dni aresztu za „nieposłuszeństwo wobec policji”, kiedy udał się na pikietę w proteście przeciwko oskarżeniu Chiygoza (Roth 2017: 10). Po zatrzymaniu Chiygoza oraz Umerowa przez władze rosyjskie, ich prawnicy Nikołaj Połozow oraz Emil Kurbedinow również zostali aresztowani. Kurbedinow został skazany na dziesięć dni aresztu na podstawie sfabrykowanych oskarżeń o ekstremizm, Połozowa wypuszczono kilka godzin po aresztowaniu.

Kolejnym przykładem sądowych nacisków jest skazanie dziennikarza Nikołaja Siemiona na dwa miesiące aresztu we wrześniu 2017 r. przez sąd w Symferopolu za artykuły krytyczne wobec rosyjskiej okupacji Krymu (Shandra 2018: 1). Represje dotknęły również Wołodymyra Balucha, ukraińskiego działacza społecznego, rolnika mieszkającego na Krymie, znanego z proukraińskich poglądów. Po aneksji Krymu w 2014 r. pozostał obywatelem Ukrainy, rezygnując z rosyjskiego obywatelstwa. Nad jego domem na wiosce Serebrianka wisiała flaga ukraińska oraz tablica poświęcona ofiarom Majdanu. W 2016 r. został aresztowany z zarzutami ukrywania broni. 19 marca 2018 r. Baluch zaczął głodówkę, protestując przeciwko werdyktowi sądu (5 lat więzienia za nielegalne posiadanie broni). Adwokat twierdzi, że skazany jest narażony na przemoc oraz naciski psychologiczne ze strony służby więziennej oraz, podczas strajku głodowego, ma zakaz wizyt lub jakiegokolwiek kontaktu ze światem zewnętrznym (Shandra 2018: 1).

Temat uwolnienia ukraińskich więźniów politycznych stopniowo przesuwają się z przestrzeni publicznej do negocjacji w wąskim gronie politycznym. Przy pomocy ukraińskiej inicjatywy publicznej Euromajdan SOS została zorganizowana specjalna kampania informacyjna #LetMyPeopleGo, aby wspierać więźniów politycznych. Według jej danych, siedemdziesięciu Ukraińców ciągle przebywa w więzieniach

rosyjskich. Dotychczas uwolniono jedynie dziewięciu więźniów (Shandra 2018: 2). Należy do nich Nadija Sawczenko, najbardziej znany więzień polityczny 2016 roku. O jej wolność starali się politycy ukraińscy oraz międzynarodowi przywódcy polityczni i społeczni, jak również zwykli obywatele na całym świecie. To, co było kluczowe dla jej wydania, wciąż nie jest znane. Ale pozostaje faktem, że po wymianie Sawczenko oraz dwóch innych Ukraińców – Giennadija Afanasjewa oraz Jurija Soloszenki – za kratami w rosyjskich więzieniach nadal zostaje co najmniej siedemdziesięciu Ukraińców (Shandra 2018: 3).

Warto zaznaczyć, że ich sprawy, poza jedną, nie zyskały międzynarodowego rozgłosu. Wspomniany wyjątek dotyczy Olega Sencowa, reżysera filmowego, pisarza, scenarzysty, działacza społecznego. Został zatrzymany zaraz po aneksji Krymu i skazany na dwadzieścia lat więzienia o surowego rygorze za terroryzm. Nie przyznał się do winy, podkreślając, że był torturowany, oraz to, że jego sprawa została sfabrykowana. Obecnie odbywa wyrok w Jakucji (Shandra 2018: 3). Wielu znanych ukraińskich, rosyjskich i zagranicznych twórców kina oraz teatru popiera zwolnienie Olega Sencowa i uważa jego aresztowanie za nielegalne. 10 czerwca 2014 r. do rosyjskiego prezydenta Władimira Putina oraz innych czołowych rosyjskich urzędników został wysłany, napisany przez członków Rady Europejskiej Akademii Filmowej list w tej sprawie. 14 maja 2018 roku Oleg Sencow ogłosił bezterminowy strajk głodowy, domagając się uwolnienia sześćdziesięciu czterech ukraińskich więźniów politycznych (Shandra 2018: 4).

Aktywiści z całego świata, w tym ruch Amnesty International, zwracają się do ambasad i władz innych krajów, apelując o pomoc oraz organizują akcje wsparcia na całym świecie. 14 czerwca 2018 r. Parlament Europejski poparł rezolucję w sprawie natychmiastowego uwolnienia Olega Sencowa oraz innych ukraińskich więźniów politycznych. Oleg Sencow odmawia napisania petycji o ułaskawienie do prezydenta Rosji Władimira Putina, podkreślając, że po aneksji Krymu nie może być on traktowany jako terytorium rosyjskie: „nie mogę zostać przeniesionym razem z ziemią”. W trakcie pisania artykułu, Oleg Sencow nadal głoduje, według relacji jego siostry (jednocześnie prawnika Natalii Kaplan) jego stan można określić jako krytyczny (Shandra 2018: 4).

Liczba ukraińskich więźniów w Rosji oraz na okupowanym Krymie rośnie, ale wciąż nie ma mechanizmu negocjowania o ich uwolnienie. Pomimo starań prowadzonych przez ukraińskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Sprawiedliwości oraz szereg innych struktur państwowych, kwestia uwolnienia więźniów politycznych pozostaje trudna. Mówiąc o szczegółach, Ministerstwo Spraw Zagranicznych regularnie publikuje noty protestacyjne żądając uwolnienia nielegalnie zatrzymanych Ukraińców. Ponadto, kwestia więźniów politycznych jest poruszana podczas spotkań dwustronnych oraz w formie trójstronnej grupy kontaktowej. Również kwestia prześladowań Ukraińców jest dyskutowana podczas spotkań OBWE, w Komitecie Ministrów Rady Europy, w ONZ. Wydaje się jednak, że te metody nie działają na Rosję. Aby rozwiązać ten problem, obrońcy praw człowieka przygotowali niedawno strategię koncepcyjną, która teoretycznie ułatwiłaby uwolnienie więźniów politycznych (Roth 2017: 8). Obrońcy praw człowieka proponują wprowadzenie kwestii wymiany i zwolnień wyłącznie w sferę humanitarną.

Ponadto zaproponowano utworzenie krajowego biura referencyjnego, w którym właściwe organy, takie Służba Bezpieczeństwa, wprowadzałyby dane na temat więźniów i więźniów politycznych. Umożliwiłoby to usystematyzowanie już dostępnych informacji i pomogłoby krewnym w szybkim uzyskaniu informacji o ich bliskich: lokalizacji, stanie zdrowia itd. Osobno obrońcy praw człowieka podkreślają potrzebę uznania wojny w Donbasie nie za „operację antyterrorystyczną”, ale międzynarodowy konflikt zbrojny. To z kolei ostatecznie określi status prawny wojska oraz ludności cywilnej na terytorium samozwańczych „republik ludowych”. Obrońcy praw człowieka dodają, że Ukraina może już teraz stosować konwencje genewskie oraz korzystać z międzynarodowego prawa humanitarnego, pokazując światu, że konflikt jest rzeczywiście międzynarodowy, a nie wewnętrzny, jak Rosja stara się go przedstawić.

Zasadne jest twierdzenie, że uwolnienie niektórych więźniów politycznych można zawdzięczać poszczególnym jednostkom w strukturach rządowych zajmujących się tą kwestią. Jednocześnie – co podkreślają aktywiści praw człowieka – na Ukrainie wciąż nie ma systematycznej strategii skutecznego przeciwdziałania Rosji, oprócz not protestacyjnych. Dlatego kwestia więźniów pozostaje nierozwiązana. To z kolei umożliwia wykorzystanie tego pytania do celów politycznych lub PR-u.

Podsumowanie

Prawa człowieka są podstawowymi prawami oraz swobodami, które są przyznawane wszystkim ludziom, bez względu na narodowość, płeć, pochodzenie narodowe lub etniczne, rasę, religię, język lub inny status. Prawa człowieka obejmują prawa obywatelskie oraz polityczne, takie jak prawo do życia, wolność oraz wolność słowa; prawa społeczne, kulturalne oraz gospodarcze, w tym prawo do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, prawo do wyżywienia i prawo do edukacji. Są to prawa uniwersalne, wrodzone, niezbywalne, niezbędne oraz nienaruszalne. Niestety, prawa człowieka mogą być naruszane. Naruszenie ich może uniemożliwić ludziom korzystanie z przysługujących im praw, ale nie może to ich zlikwidować. Idea ochrony praw człowieka przed nadużyciami władzy przez prawo zaczęła zyskiwać powszechne poparcie w XX wieku, zwłaszcza po utworzeniu Ligi Narodów i Międzynarodowej Organizacji Pracy. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jest najważniejszym globalnym instrumentem praw człowieka. Chociaż nie była ona prawnie wiążąca, stanowiła impuls do podjęcia zobowiązań w zakresie praw człowieka na poziomach krajowym, regionalnym, jak i międzynarodowym. Oprócz Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka istnieją również inne paktory oraz konwencje w ich obronie.

Prawa człowieka są nie zawsze przestrzegane z powodu braku odpowiednich mechanizmów ich egzekwowania w każdym państwie. Często decyzja, czy zastosować się do otrzymanych zaleceń, pozostaje w gestii samych władz. W efekcie, w wielu przypadkach rzeczywiste gwarancje praw jednostki lub grupy osób zależą od nacisków społeczności międzynarodowej i, w dużej mierze, od działalności organizacji pozarządowych.

Tekst Konstytucji Ukrainy, przyjętej w 1996 roku, uwzględnia normy aktów prawa międzynarodowego w zakresie ochrony praw człowieka. Jest to państwo rozwijające się, więc istnieje nadal wiele problemów związanych z ochroną praw człowieka. Podstawowym problemem jest brak sprawiedliwych sądów, czego jedną z przyczyn jest wysoki poziom korupcji. Ale najtrudniejszą sytuacją z punktu widzenia ochrony praw człowieka jest wojna na wschodzie Ukrainy oraz aneksja Krymu przez Rosję. Na okupowanym przez Rosję Krymie powtarzają się przypadki gwałtownych zaginięć ludzi; rosyjskie władze prześladują proukraińskich działaczy oraz Tatarów krymskich za pokojowy opór wobec okupacji półwyspu. Faktycznie ustanowione przez Rosję władze samozwańczych republik ludowych Doniecka oraz Ługańska kontynuują praktyki arbitralnych zatrzymań oraz wymuszonych zaginięć, przetrzymując cywili w areszcie przez tygodnie bez jakiegokolwiek kontaktu z prawnikiem, krewnymi oraz światem zewnętrznym.

Udowodniono wiele przypadków łamania podstawowych praw człowieka na skutek okupacji Półwyspu Krymskiego oraz wojny w Donbasie. Rosyjski rząd stłumił wszelkie przejawy krytyki wobec polityki Rosji w stosunku do Krymu. Większość niezależnych dziennikarzy oraz obrońców praw człowieka została zmuszona do opuszczenia półwyspu, a kilku pozostałych pozostaje pod ciągłą presją ze strony władz rosyjskich. Ze względu na proukraińskie poglądy wielu Tatarów krymskich jest ściganych z powodu bezpodstawnych oskarżeń o separatyzm i przestępstwa związane z terroryzmem.

Temat uwolnienia ukraińskich więźniów politycznych stopniowo przesuwają się z przestrzeni publicznej do negocjacji w wąskim gronie politycznym. Przy pomocy ukraińskiej inicjatywy publicznej Euromajdan SOS została zorganizowana specjalna kampania informacyjna #LetMyPeopleGo, aby wspierać więźniów politycznych. Według jej danych siedemdziesięciu Ukraińców przebywa w więzieniach rosyjskich. Dotychczas zwolniono jedynie dziewięć osób. Niestety, jest to zbyt mało. Pomimo wysiłków aktywistów oraz społeczności międzynarodowej, Federacja Rosyjska odmawia wypuszczenia więźniów politycznych oraz zmiany własnej polityki międzynarodowej, która ma w sobie widoczne aspekty okupacyjne oraz autorytarne.

Bibliografia

- Amnesty International. 2017. *What are human rights?*. 21.01.2017. [12.06.2018]. <https://www.amnesty.org/en/>.
- Antonovych Myroslava. 2000. *Ukraine in the international system for human rights protection*. Kyiv: KM ACADEMIA.
- BBC news. 2017. *Prawa człowieka na Ukrainie nadal naruszają*. 12.01.2017. [19.08.2018] <https://www.bbc.com/ukrainian/news-38602202>.
- Jabłoński Mariusz, Urczyk Tomasz, Gutierrez Patryk. 2015. *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*. Wrocław: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kenneth Roth. 2017. *Human Rights Watch report. Ukraine*. [1.08.2018] <https://www.hrw.org/ru/world-report/2018/country-chapters/313660>.

- KOMPAS: Human Rights Education Manual, Council of Europe. 2016. *Legal protection of human rights*. [12.06.2018] <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>.
- NGO Centrum informacji praw człowieka. 2016. *Co ukraińcy myślą o prawach człowieka. Badania ogólnopolskie*. [1.08.2018] <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Ombudsman%27s%20project/HumanRightsUa.pdf>.
- Piechowiak Marek. 1999. *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Radio Svoboda. 2008. *Jak skuteczna jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka na Ukrainie?*. [19.08.2018] <https://www.radiosvoboda.org/a/1358310.html>.
- Shandra Alla. 2018. *W. Baluch uwięziony za flagę ukraińską, ogłasza bezterminowe strajk głodowy*. Let my people go Ukraine. 19.03.2018. [15.07.2018] <http://letmypeoplego.org.ua/13334/>.
- Shandra Alla. 2018. *Reżyser Oleg Sentsov ogłasza strajk głodowy, dopóki Rosja nie zwolni wszystkich ukraińskich więźniów politycznych*. Let my people go Ukraine. 8.06.2018. [11.08.2018] <http://letmypeoplego.org.ua/prisoner/oleg-sentsov/>.
- United Nations. Universal Declaration of Human Rights. *History of the document*. [12.06.2018] <http://www.un.org/en/sections/universal-declaration/history-document/index.html>.
- Wyrzykowski Mirosław. 2013. *Polska mapa międzynarodowych konwencji praw człowieka. Międzynarodowa ochrona praw człowieka*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Human rights. Ukraine

Abstract

The subject of the article are international guarantees of human rights and cases of violation of these rights in Ukraine. The text of the Constitution of Ukraine, adopted in 1996, takes into account the norms of international law in the field of human rights protection. It is a developing country, so there are still many problems related to the protection of human rights. The basic problem is the lack of fair courts, one of the reasons being the high level of corruption. But the most difficult situation from the point of view of human rights protection is the war in the east of Ukraine and the annexation of Crimea by Russia. In the Crimea occupied by Russia, violent disappearances of people are repeated; Russian authorities persecute pro-Ukrainian activists and Crimean Tatars for peaceful resistance to the occupation of the peninsula. Diplomatic procedures are ineffective, and several dozen people are still in custody. Support is provided by organizations such as Amnesty International and cases of violations of human rights are publicized in order to arouse the reaction of international public opinion.

Keywords: human rights, Ukraine, annexation of the Crimean peninsula, political prisoners